

ЭКОЛОГИК ТУРИЗМ МОҲИЯТИНИ АНИҚЛАШНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ

Абдуллаев Бунёд Ўткирович

Термиз агротехнологиялар ва инновацион ривожланиш институти тадқиқотчиси

https://doi.org/10.55439/ECED/vol24_iss6/a37

Аннотация. Мақолада экологик туризмнинг моҳиятини аниқлашнинг назарий асослари атрофлича қўриб чиқилган, экологик туризм тушунчасини фарқлашнинг мақсадлари, ёндашувлари, тамойиллари ва мезонлари асослаб берилган. “Экологик туризм” тушунчасининг моҳиятини аниқлашнинг бешта мезонини ўрганиш муҳимлиги таъкидланган. Шунингдек, туризм табиатни муҳофаза қилиш ландшафтлари чегараларида талқин қилинганда, экологик компонент чуқурроқ маънога эга бўлади, чунки бу ҳудудлар ўзига хос фойдаланиш хусусиятларига эгаллиги аниқланган.

Калит сўзлар: экологик туризм, моҳият, ёндашувлар, тамойил, таркибий қисм, рекреацион, мезон, табиат, маданий, экологик.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ СУЩНОСТИ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ТУРИЗМА

Абдуллаев Бунёд Уткирович

Исследователь Термезского института агротехнологий и инновационного развития

Аннотация. В статье подробно рассмотрены теоретические основы определения сущности экологического туризма, обоснованы цели, подходы, принципы и критерии дифференциации понятия экологического туризма. Подчеркнута важность изучения пяти критериев определения сущности понятия «экологический туризм». Кроме того, когда туризм интерпретируется в границах природоохранных ландшафтов, экологический компонент приобретает более глубокое значение, поскольку эти территории определены как имеющие специфическое использование.

Ключевые слова: экологический туризм, сущность, подходы, принцип, компонент, рекреационный, критерии, природа, культурный, экологический.

THEORETICAL BASIS FOR DETERMINING THE NATURE OF ECOLOGICAL TOURISM

Abdullayev Bunyod Utkirovich

Researcher of Termiz Institute of Agrotechnology and Innovative Development

Annotation. In the article, the theoretical basis of determining the nature of ecological tourism is thoroughly examined, the goals, approaches, principles and criteria of distinguishing the concept of ecological tourism are justified. The importance of studying five criteria for determining the essence of the concept of “ecological tourism” was emphasized. Also, when tourism is interpreted within the boundaries of nature conservation landscapes, the ecological component takes on a deeper meaning, as these areas have been identified as having specific uses.

Key words: ecological tourism, essence, approaches, principle, component, recreational, criteria, nature, cultural, ecological.

Кириш. Кўпинча, экологик туризм деганда, табиати нисбатан тегинилмаган жойларга, қизиқарли табиий объектларга саёҳатлар тушунилади, яъни у барча саёҳатларнинг табиий йўналишига эга. Бундай саёҳатларнинг мақсади табиат қўйнида бўлишдан завқланиш, саломатликни мустаҳкамлаш ва у ҳақида билимларни кенгайтиришдир. Турли олимлар экологик туризмнинг (биотуризм, табиий туризм, агротуризм ва ҳоказо) турли

атама ва тушунчаларидан фойдаланадилар, лекин улар синоним эмас. “Барқарор” ва “яшил туризм” атамалари ҳам кенг қўлланилади. Экотуризм туризмнинг бошқа турларидан фарқи шундаки, сайёҳлар табиат қўйнида бўлиб, у ҳақидаги билимларини кенгайтириб, унга ғамхўрлик қилиш зарурлигини англаб етадилар.

“Экологик туризм” тушунчасининг пайдо бўлишига бир қанча тенденциялар ёрдам

берди: биринчидан, туризм энг йирик глобал иқтисодий фаолият турларидан бирига айланди. Бутун дунё бўйлаб қўриқланадиган ҳудудларга ташриф буюрувчилар сони шунчалик кўпайдики, улар табиий мажмуаларга олиб келиши мумкин бўлган зарар жиддий ташвишга айланди. Шу билан бирга, рационал ташкил этилган ҳолда туризм табиатни муҳофаза қилишга реал молиявий ёрдам бериши ва асл кўринишида сақланиши лозим бўлган табиий ҳудудларнинг аҳамиятини ошириши мумкинлиги аён бўлди.

Иккинчидан, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш бўйича тадбирларнинг муваффақиятини фақат “тақиқловчи” чоралар, айниқса, улар маҳаллий аҳоли манфаатларига қарши қаратилган бўлса, тасаввур қилиб бўлмаслиги аён бўлди. Маҳаллий аҳоли ҳам ушбу фаолиятга шерик бўлиши, табиатга ғамхўрлик қилиш улар учун иқтисодий жиҳатдан фойдали бўлиши зарур. Ва яна, бунда экологик туризм асосий роль ўйнаши мумкин.

Учинчидан, сайёҳларнинг интилишларида устуворликлар ўзгарди. Айниқса, ривожланган мамлакатларда тобора кўпроқ кишилар шаҳарлардан табиатнинг бузилмаган гўшаларига кўча бошладилар. Анъанавий “пляж-курорт” дам олишдан фарқли ўлароқ, фаол-когнитив турларга талаб ортди.

Экологик туризмнинг бир қанча таърифлари мавжуд, хусусан, ҳозирги вақтда маҳаллий ва хорижий олимлар ўртасида экотуризм тушунчасини аниқлаш бўйича ягона ёндашувлар мавжуд эмас. Немис тилида сўзлашувчи мамлакатларда “экологик туризм” ва “яшил туризм” атамалари кам қўлланилади. “Юмшоқ туризм” ёки “экологик ва ижтимоий масъулиятли туризм” атамалари кўпроқ учрайди. Жаҳон савдо ташкилоти ва Бутунжаҳон туризм ва саёҳат кенгаши таърифига кўра, “барқарор туризм” туристик марказларга ташриф буюрадиган туристларнинг ҳам, иккинчиси аҳолисининг ҳам эҳтиёжларини қондиради; бундан ташқари у келажакдаги ривожланиш истиқболларини таъминлаш ва оптималлаштиришни ўз ичига олади.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили. Жаҳон ёввойи табиат фондининг (World Wildlife Fund) таърифига кўра, “Экотуризм – табиатни муҳофаза қилишга ёрдам берувчи табиат туризми” [1]. Бу, ўз навбатида, экотуризм табиатнинг табиий ресурсларидан соғломлаштириш ва қайта тиклашда фойдаланиш билан бирга имкон қадар уни муҳофаза қилишни ҳам англатади.

Австралиянинг Миллий экотуризм стратегиясида: “Экотуризм табиатга йўналтирилган туризм бўлиб, у экологик таълим дастурларини ўз ичига олади ва экологик барқарорлик тамойилларига мувофиқ амалга оширилади” – деб таъриф берилган [2]. Бу борада, N.K.Ward: “Экотуризм – саёҳатчининг атроф-муҳитни ўрганадиган ҳар қандай саёҳати, табиат кадрли бўлган асосий саёҳат” [3], – деб таъкидлайди.

Австриянинг 2002 йилги Европа тайёргарлик конференциясида эса: “Экотуризм табиий ландшафтларни сақлаш мақсади бўлган тушунчадир” – деб таъкидланади [4].

Умуман олганда, экотуризм маҳаллий аҳоли ва бўлажак сайёҳлар учун вилоятнинг маҳаллий маданий мероси ҳамда табиий ресурсларини сақлаш муҳимлигини англаган ҳолда маданий ва табиий туристик ресурслардан фойдаланишни мувофиқлаштиради, иқтисодиётнинг ўсишига ёрдам беради ва рағбатлантиради.

Бизнинг ишимиз контекстида юқорида қайд этилган талқинни ўрганган ва экотуризм объектини белгилашда турлича ёндашувлардан фойдаланган олимларни уч гуруҳга бўлиш мумкин:

Биринчидан, Н.Воскобойникова, В.Бережныхнинг таъкидлашича, экотуризм объекти табиий ландшафтлардир [5].

А.Дорофеева ва Г.Карпова туризмнинг бу турини табиий туризм турларидан бири деб ҳисоблайдилар [6]. Y.B.Oliyuk, V.I.Getman миллий табиат боғлари доирасида ривожланаётган туризмнинг барча турлари ва шакллари экотуризм деб аташ мумкинлигини кўрсатадилар [7].

И.Зорин, В.Квартальнов [8] – туризм энциклопедияси муаллифлари ва Т.Сергеева [9] экотуризм мусаффо табиий ландшафтлардан фойдаланишга қаратилганлигини таъкидлайдилар. Экотуризм таърифининг биринчи муаллифларидан бири ҳисобланган Н.Ceballos-Lascurain туризмнинг бу тури табиатнинг нисбатан тегинилмаган ҳудудларида ривожланишини таъкидлади [10].

Шуни таъкидлаш керакки, бугунги кунда бундай ландшафтларнинг аксарияти табиатни муҳофаза қилишдир. O.Y.Dmytruk [11], Э.Колбовский [12] экологик туризмни табиий ва маданий ландшафтларга йўналтириш мумкин, деб ҳисоблайдилар ва табиатни муҳофаза қилиш ҳудудларида туризмнинг бу тури ривожланишини инкор этмайдилар.

Бундан ташқари туризмда экотуризм ва экологик барқарорлик тушунчалари тенглаш-

тирилаётганига эътибор қаратиш лозим. А.І.Тарасенюк фикрича, экотуризм деганда, дам олувчиларнинг атроф-муҳитни муҳофаза қилиш давлат тадбирларида иштирок этиши тушунилади[13]. Туристтик ландшафтнинг таркибий тузилишини ўзгартириб, атроф-муҳитга таъсир қилиши аниқ.

Бизнинг фикримизча, адабиётларда учрайдиган экологик туризмнинг барча таърифларини шартли равишда икки гуруҳга бўлиш мумкин. Биринчиси, экотуризм бўлиб, унинг асосий объекти табиат ва уни муҳофаза қилишдир.

Экотуризм – табиий ва маданий муҳитни ўрганишни ўз ичига олган ва бу муҳитдаги ҳолатни яхшилашга қаратилган, атроф-муҳитга сезгир бўлган барқарор туризм. Экологик туризм – ўсимлик ва ҳайвонот дунёси намуналари билан танишиш ва ўрганиш қувончини, уларни муҳофаза қилишга ҳисса қўшиш имкониятини уйғунлаштиришга имкон берадиган, табиатга экологик жиҳатдан сезгир муносабатда бўлган саёҳатларнинг комбинацияси.

Тадқиқот методологияси. Мазкур илмий мақоланинг мақсади экологик туризм моҳиятининг назарий асослари, уни ривожлантириш йўллари ўрганиш ва самарадорлигини эконометрик баҳолашдан иборат. Мақоланинг услубий асосини рекреацион география ва ландшафтшунослик қоидалари, иқтисодий ва эконометрик таҳлиллар ташкил этади. Тадқиқот жараёнида тизимли ёндашув, тизимли-мантиқий, иқтисодий ва эконометрик таҳлиллар ҳамда умумлаштириш усули қўлланилди.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси. Дунё минтақаларида экотуризм турлича талқин қилинади. Унинг иккита модели ажралиб туради: Ғарбий Европа ва Австралия [14]. Тадқиқотлар шундан далолат берадики, Ғарбий Европа модели Италия, Испания, Франция ва Германияда ишлаб чиқилмоқда, уларнинг сиёсати инсоннинг дам олиши учун максимал қулайлик яратишга қаратилган.

Айтиш жоизки, бу юқори даражада урбанизация, табиий ландшафтнинг ўзгариши, ҳаво ва сувнинг ифлосланиши, яъни умуман олганда, хусусан, миллий боғларда табиий мувозанатнинг жиддий бузилишига олиб келди.

Австралия модели Австралия ва АҚШда жуда кенг тарқалган бўлиб, қайд этилган моделнинг асосини Австралия табиатни муҳофа-

за қилиш ташкилотлари томонидан ишлаб чиқилган концепция ташкил этади, у туристларнинг табиат ҳақидаги билимларига ва унинг хусусиятлари билан танишишга асосланган.

2002 йил май ойида Квебекда бўлиб ўтган Жаҳон экотуризм саммитида дунёнинг турли мамлакатларида туризмнинг ушбу турини ривожлантириш бўйича тавсияларни ўз ичига олган декларация қабул қилинди [15]. Ушбу форумда экотуризм тушунчасини талқин қилиш бўйича келишувга эришилди. Ушбу декларация таклиф этилаётган концепция фақат атроф-муҳитни муҳофаза қилиш, миллий ва маҳаллий жамоаларни тан олиш ва ҳурмат қилиш, туристларнинг маданий ва экологик таълимини оширишга қаратилган туризм турларига тааллуқлилигини тасдиқлайди.

Экологик туризм ўзининг барқарор ривожланиши шароитида табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш ва қайта ишлаб чиқаришни, атроф-муҳитни асрашни ўз ичига олади. Бу маълум даражада экотуризмга табиий ва ишлаб чиқариш фаолияти: овчилик, балиқ овлаш, сотиш ва йиғиш учун қўзиқорин ва резавор меваларни йиғиш билан шуғулланишни чеклайди, чунки табиий ресурсларни назоратсиз йиғиш ландшафтнинг табиий мувозанати бузилишига олиб келади. Олиб борилган тадқиқотлар иш натижаларини умумлаштириш, экологик туризмнинг моҳиятини аниқлаш учун асос бўлиб хизмат қиладиган фундаментал муҳим таркибий қисмлар ва хусусиятларни аниқлаш имконини беради (1-расм).

1-расмда келтирилган экологик туризмнинг моҳиятини белгиловчи айрим компонентларга тўхталадиган бўлсак, экотуризм объектлари: табиий ва маданий диққатга сазовор жойлар, биосфера резерватлари, миллий табиий ва минтақавий ландшафт боғлари, табиий антропоген ландшафтлар, ўрмон массивлари, экзотик ўсимликлар ва ҳайвонларни кўзда тутати. Экотуризмнинг асосий мақсад ва вазибаларига табиат, жамият ва иқтисодиёт ўртасидаги муносабатларни уйғунлаштириш, табиий ва тўлиқ дам олишдан завқланиш, жисмоний ва маънавий кучни тиклаш ва инсоннинг тикланиши, туристларда табиат тақдири ва келажаги учун масъулият ҳиссини шакллантириш ҳамда маҳаллий ташкилотларнинг иқтисодий фаолиятини янада ривожлантиришни киритиш мумкин.

1-расм. Экологик туризмнинг моҳиятини белгиловчи компонентлар

Манба: тадқиқотчининг муаллифлик ишланмаси.

Умуман олганда, экотуризмнинг хусусиятлари асосий тамойилларнинг мавжудлиги ҳисобланади, бунда табиатга салбий таъсир кўрсатишга қарши курашиш, табиатда дам олишни оммалаштириш, она юрт маданиятини ўрганиш, табиатни муҳофаза қилиш тадбирларини қўллаб-қувватлаш, экологик таълимни ривожлантириш ва нафақат иштирокчилар, балки ташкилотчиларнинг ҳам ўзига хос таркибини эътиборга олиш лозим.

Бизнингча, туризмнинг ушбу турининг моҳиятини аниқлаш учун Л.М.Черчик [16] томонидан таклиф қилинган методик ёндашувдан фойдаланиш мақсадга мувофиқ.

Экотуризм саёҳатларининг етакчи мақсадлари орасида одамларнинг табиат билан мулоқот қилиш истаги алоҳида ажралиб туради. Шу муносабат билан мазмунан ўхшаш қуйидаги тушунчаларнинг келиб чиқиши билан боғлиқ: табиатга йўналтирилган туризм, яшил туризм, юмшоқ туризм ёки “табиатга юмшоқ тегиниш билан табиий туризм” ва шу кабилар. Кўпчилик учун туризм энди ҳашамат эмас, балки табиий зарурат бўлганлиги сабабли истеъмол усулларида ўзгаришлар мавжуд.

Кўпгина Европа мамлакатларида “туризм ҳуқуқи” каби тушунча белгиланган. Бу 1999 йилда Чилида UNWTO (United Nations World Tourism Organization) Бош Ассамблеяси томонидан қабул қилинган “Глобал туризм ахлоқ кодекси”да қайд этилган [17].

Экологик туризм бизнес ёки саноат сифатида энди масъулиятли бизнес амалиётлари рукнига кирди ва масъулиятли туризм сифатида белгиланди. Миллий табиий боғлар ҳудудидан рекреацион ва туристик фойдаланишнинг кўп қиррали хусусиятини тушуниш кўп жиҳатдан уларнинг қиймати даражасини акс эттиради, уларнинг инсон ижтимоий онгини шакллантиришдаги, миллий ва минтақавий иқтисодиётни ривожлантиришдаги ролини белгилайди, ҳар томонлама шакллантириш имконини беради. Биз экологик туризмнинг мақсадлари, уларни маълум ёндашувларга кўра шакллантираемиз, уни ижтимоий, ҳудудий, экологик, ҳуқуқий, бошқарув ва иқтисодий нуқтаи назардан изоҳлаймиз (2-расм).

2-расм. “Экологик туризм” тушунчасининг моҳиятини аниқлашга ёндашувлар

Манба: тадқиқотчининг муаллифлик ишланмаси.

Ижтимоий ёндашув экологик туризмнинг ижтимоий функцияларини бажариши билан белгиланади, улар орасида туристларнинг эҳтиёжларини қондириш етакчи ўринни эгаллайди. Экотуризмнинг моҳиятини аниқлашга бундай ёндашув туристларнинг мақсадли гуруҳларини аниқлашни назарда тутди. Туристик хизматларнинг айрим турларига бўлган талабни ўрганиш экологик туризмнинг тегишли инфратузилмасини шакллантириш имконини беради. Худудий ёндашув экологик туризмни маҳаллийлаштиришни белгилайди.

Бизнинг тадқиқотимиз доирасида экологик туризм иқтисодий фаолият билан нисбатан ўзгармаган ландшафтларда олиб борилади ва ривожланади. Уларнинг аксарияти бугунги кунда қўриқланадиган табиий худудлар бўлганлиги сабабли тадқиқотимиз объекти сифатида муҳофаза этиладиган табиий худудларда, хусусан, миллий табиат боғларида экологик туризмни ривожлантириш ҳисобланади. Экологик ёндашув табиат ва инсоннинг ўзаро таъсирига асосланганлиги сабабли етакчи ҳисобланади.

Биз уни табиатни муҳофаза қилиш функцияларини бажариш нуқтаи назаридан, табиатни муҳофаза қилиш худудларида рекреацион юкларни тартибга солувчи тегишли усуллардан фойдаланган ҳолда, рекреацион имкониятлар ва ландшафтнинг барқарорлигига мувофиқ талқин қиламиз. Ҳуқуқий ёндашув табиатни муҳофаза қилиш худудлари доирасида экологик туризмни амалга ошириш учун ҳуқуқий асоснинг мавжудлиги билан тавсифланади.

Бошқарув ёндашувининг ўзига хослиги шундаки, экологик туризмдан фойда олиш истаги атроф-муҳитни муҳофаза қилиш мақсадларига эга бўлган чора-тадбирлар мажмуини шакллантириш ва амалга ошириш билан уйғунлашади, чунки ноёб табиий ландшафтларни сақлаш муҳим аҳамиятга эга. Шунинг учун экотуризмда менежмент бозор иқтисодиётига хос бўлган фойда олиш истаги ва атроф-муҳитни туристик фаолиятнинг салбий таъсиридан ҳимоя қилиш ўртасида муро-сага эришишга имкон беради.

Экологик туризмнинг кўп қирралилиги миллий табиий боғлар худудидан рекреацион ва туристик фойдаланиш тамойиллари билан белгиланади, улар орасида биз қуйидагиларни асосийлари деб ҳисоблаймиз:

талабни тартибга солиш принципи. Миллий табиий боғлар худудида дам олишга бўлган талаб йил сайин сезиларли даражада

ошиб бормоқда. Бироқ у турли омиллар таъсирида ўзгариб туради;

табиий ландшафтнинг рекреацион ва туристик жозибадорлиги, кўрсатилаётган хизматлар сифати, мавсум, мода ва туристларнинг тўлов қобилияти;

табиатни оқилона бошқариш принципи табиатни муҳофаза қилиш ландшафтларидан оммавий фойдаланиш заруратидан иборат бўлиб, улар давомида улар қайта тикланиш қобилиятини, яъни функционал хусусиятлари бўйича асл ҳолатига яқин ҳолатга қайтиш имкониятини сақлаб қолади;

табиатни мувозанатли бошқариш принципи. Табиатни муҳофаза қилиш ландшафтлари доирасида туристик рекреацион маҳсулотни ишлаб чиқариш уларнинг сифими ва рекреацион юкларга чидамлилигига мувофиқ амалга оширилиши керак;

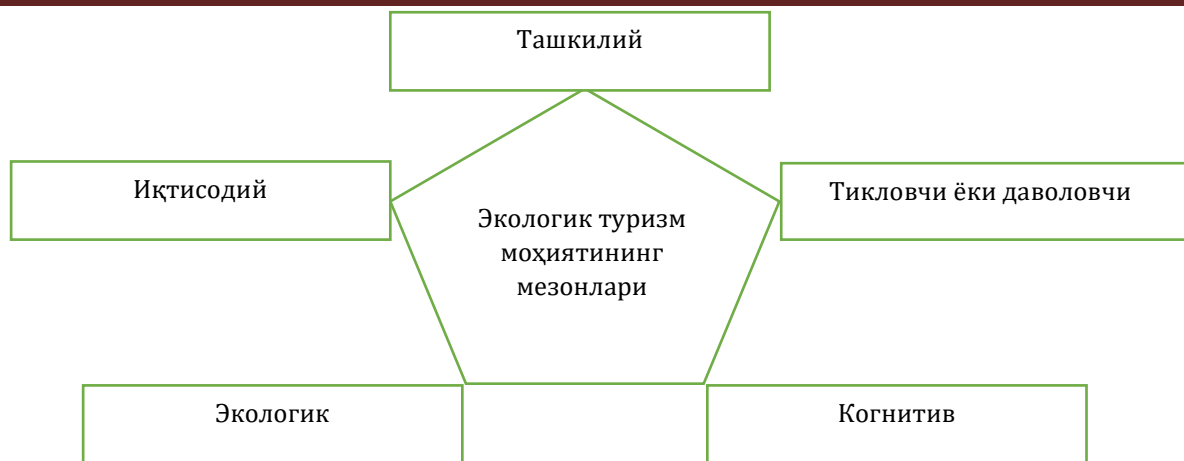
комплекс-минтақавий тамойил. Экотуризм салоҳияти ва табиатни муҳофаза қилиш худудининг худудий бириктирилиши асосида амалга ошириладиган табиатни муҳофаза қилиш ландшафтларининг ривожланишини таъминлайди, уларнинг индивидуал хусусиятлари, назарий ва амалий аҳамиятга эга бўлган тизимли шаклланиш белгиларини белгилайди;

резервлаш принципи ёки янги ҳимояланган, мос ёзувлар ва ноёб тизимларни яратиш. Экологик туризмнинг моҳиятини аниқлашнинг назарий ва услубий таркибий қисмлари орасида унинг учта етакчи: экологик, иқтисодий ва ижтимоий функциясини ажратиб кўрсатиш мумкин.

Экологик туризмнинг атроф-муҳитни муҳофаза қилиш функцияси миллий табиий боғларнинг табиатни муҳофаза қилиш комплекслари деградациясининг олдини олишдан, иқтисодий вазифаси ишлаб чиқариш инфратузилмасини ривожлантиришдан, қўшимча иш ўринлари яратишдан, маҳаллий бюджетни тўлдиришдан, ижтимоий функцияси туристларнинг турли хил дам олиш турларига бўлган эҳтиёжларини қондиришдан иборат.

Тадқиқот давомида ўрганишлар шундан далолат берадики, олинган материаллар таҳлили экотуризмнинг моҳиятини аниқлашда ушбу концепцияни талқин қилишнинг дастлабки белгилари бўлган мезонлар асосида ўрганишни тақозо этади (3-расм).

Юқорида келтирилган “Экологик туризм” тушунчаси моҳиятини аниқлашнинг бешта мезонини ўрганиш муҳимлигини таъкидлашда қуйидагиларни асос сифатида белгилаш мумкин.

3-расм. “Экологик туризм” тушунчасининг моҳиятини аниқлаш мезонлари

Манба: тадқиқотчининг муаллифлик ишланмаси.

Хусусан:

табиатни муҳофаза қилиш ҳудудлари доирасидаги ландшафтларнинг дам олишга бўлган туристик талаби ва рекреацион-туристик имкониятларини ҳисобга олишга асосланган ташкилий жиҳатлари;

туристнинг жисмоний ва маънавий кучини тиклашга, уни даволашга қаратилган тикловчи ёки даволаш-профилактика ишлари;

табиатни ўрганиш билан боғлиқ когнитив, туристларга ўрганилаётган ландшафтининг ўзига хослиги ҳақида янги билимларни олиш имконияти;

экологик саёҳатлар ва дастурларни амалга оширишда тегишли меъёрлар ҳамда технологияларга риоя қилиш асосида экологик, яъни табиий ландшафтга ташқи таъсири минималлаштириш;

соҳани иқтисодий ривожлантириш, аҳоли турмуш даражасини ошириш истиқболлари.

Шу сабабли экологик туризм тушунчасининг таърифи таҳлил қилинадиган кўплаб тадқиқот ишларида келтирилган энг кўп учрайдиган ва бизнинг ёндашувларимизга мос келадиган мезонларни ажратиб кўрсатдик.

Таҳлил ва олинган натижалар синтези асосида ушбу таърифни бизнингча, қуйидагича шакллантириш мумкин: “Экотуризм – туристик талабга асосланган, ландшафтининг барқарорлиги ва рекреацион-туристик имкониятларини ҳисобга олган ҳолда, нисбатан табиий ҳудудларда ривожланиб, фаолият юритадиган туризм тури. Чунки “Экологик туризм”ни кенгайтириб айтадиган бўлсак, экологик саёҳатлар ва дастурларни амалга оширишда табиатни муҳофаза қилиш норма-

лари ва технологияларига риоя қилиш шароитида хўжалик фаолияти, хусусан, табиат қўриқхоналари бўйича ўзгармаслиги, унинг етакчи вазифалари туристларнинг турли дам олиш турларига бўлган эҳтиёжларини қондириш, ишлаб чиқариш инфратузилмасини ривожлантириш, қўшимча иш ўринлари яратиш, маҳаллий бюджетни тўлдириш, қимматбаҳо табиий мажмуаларни сақлаш, аҳолининг кенг қатламлари ўртасида экологик таълим беришдан иборат.

Бизнинг фикримизча, туризм амалга оширилаётган атроф-муҳитга зарар етказмаслик истаги сифатида тушуниладиган экологик компонент ҳар қандай турда бўлиши керак. Бироқ туризм табиатни муҳофаза қилиш ландшафтлари чегараларида талқин қилинганда, экологик компонент чуқурроқ маънога эга бўлади, чунки бу ҳудудлар ўзига хос фойдаланиш хусусиятларига эга. Айнан шунинг учун биз экотуризмни миллий табиат боғларининг табиатни муҳофаза қилиш ландшафтлари доирасида ривожланиб, рекреацион ва туристик фаолият фақат ўша жойларда амалга оширилиши ва мерос қилиб қўйилган объектларнинг сақланишини кафолатлайдиган даражада амалга оширилиши, деб талқин қиламиз.

Хулоса ва таклифлар. Таъкидлаш керакки, биз кўриб чиқаётган таърифлар экологик туризм объектини талқин қилишда фарқланади. Ушбу концепцияни талқин қилишдаги фарқ шундаки, турли тадқиқотчилар экотуризмни қуйидаги ҳудудларда ривожланаётган деб талқин қилишади:

- табиий ландшафтлар;
- табиатни муҳофаза қилиш ландшафтлари;
- табиий ва маданий ландшафтлар.

Тадқиқотнинг вазифаларига мувофиқ, биз экологик туризм тушунчасини фарқлашнинг мақсадлари, ёндашувлари, тамойиллари ва мезонларини асослаб бердик, бу эса унинг синтезланган таърифини шакллантириш имконини берди.

Экологик туризм концепциясининг мазмуни рекреацион эҳтиёжларни қондириш учун табиат қўриқланадиган ландшафтлардан инсоннинг фойдаланиши билан чеклан-

майди. Туризмнинг бу тури табиий ландшафтда қайтариб бўлмайдиган ўзгаришларга олиб келмайдиган ҳажмларда амалга оширилиши керак. Бунинг учун табиатни муҳофаза қилиш ландшафтларидан рекреацион ва туристик фойдаланишнинг янги усулларини жорий қилиш керак, бунда фақат ушбу ландшафтларга хос бўлган муайян чекловчи омиллар ҳисобга олиниши мақсадга мувофиқ.

Манба ва фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ecotourism. *World Wildlife Fund*. <https://help.worldwildlife.org/hc/en-us/articles/360007906374-Ecotourism>
2. *Ecotourism in the Australian Capital Territory Issues Paper. Nature Based and Indigenous Tourism Department of Tourism GPO Box 1545 Canberra 2601*
3. Ward N.K. 1997. *Ecotourism: Reality or Rhetoric*. Available at [//www.ecotourism.org](http://www.ecotourism.org), March, 1997.
4. *Hosting the Conference on Ecotourism in Mountain Areas: A Challenge to Sustainable Development European Preparatory Conference for the International Year of Ecotourism and the International Year of Mountains, 2002. St. Johann. / Pongau and Werfenweng, Salzburg, Austria, 12-15 September 2001.*
5. Воскобойникова Н.Н. Экологический туризм: особенности и перспективы развития. / Н.Н.Воскобойникова. // Тр. Акад. туризма. Вып. 3. – СПб.: Невский фонд, 2000. С. 213; Бережных В.Х. Все-таки – что такое экотуризм? / В.Х.Бережных. // Туризм: практика, проблемы, перспективы. 1999. № 5. С. 16-17.
6. Дорофеев А.А. О подготовке специалистов по экологическому туризму. / А.А.Дорофеев, О.А.Тихомиров. // Проблемы и перспективы развития туризма в странах с переходной экономикой. – Смоленск, 2000. С. 302; Карпова Г.А. Экологические аспекты развития туризма. / Г.А.Карпова, Д.Г.Кузнецов. // Турист. фирмы. Вып. 17. – СПб., 1998. С. 67-68.
7. Oliyuk Y.B. *Ecological tourism on the territory of national natural parks and biosphere reserves of Ukraine in the international year of ecotourism and mountains*. / Y.B.Oliyuk, V.I.Getman. // *Visn. Kyiv. national University named after T. Shevchenko. Geography. Issue 48*. – К.: Polygraph Publisher. center Kyiv. Univ., 2002. P. 5-11.
8. Зорин И.В. *Энциклопедия туризма. Справочник*. / И.В.Зорин, В.А.Квартальнов. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 285 с.
9. Сергеева Т.К. *Экологический туризм. Учебник*. / Т.К.Сергеева. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 360 с.
10. Ceballos-Lascurain H. *The Future of Ecotourism*. / H.Ceballos-Lascurain. // *Mexico jorum*. 1988. 17 January. С. 13.
11. Dmytruk O.Y. *Ecotourism: education. Manual*. / O.Y.Dmytruk, S.V.Dmytruk. – К.: Alterpress, 2009. – 358 p.
12. Колбовский Е.Ю. *Экологический туризм и экология туризма. Учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед.* / Е.Ю.Колбовский. 2-е изд., стер. – М.: Изд. центр “Академия”, 2008. – 256 с.
13. Tarasenyuk A.I. *The influence of ecological tourism on the formation of the territorial structure of the environment of the population's life*. / A.I.Tarasenyuk. // *Sustainable development of tourism on the Black Sea coast: coll. materials symp.* – OCNTEI, 2001. P. 326-343.
14. *Розвиток туристичного бізнесу регіону. Навч. посіб.* / За ред. І.М.Школи. – Чернівці: Книги-XXI, 2007. – 292 с.
15. *Итоги экотуристского саммита в Квебеке. ПАТА-новости от 03.06.2002.* https://ratanews.ru/news/news_3062002_4.stm
16. Черчик Л.М. *Формування ринкових відносин у рекреаційному природокористуванні. Монографія*. – Луцьк: ЛДТУ, 2006. – 352 с.
17. *Всемирная туристская организация Генеральная Ассамблея Резолюции, принятые Генеральной Ассамблеей на ее тринадцатой сессии т. Сантьяго (Чили), 27 сентября-1 октября 1999 г.* <https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-02/1%20A%2013-Res-1999-Ru.PDF>